WSTĘP DO TEORII OBLICZALNOŚCI

Laboratorium 2

OPRACOWANIE

KRZYSZTOF BORZĘCKI

Laboratorium 2/15

Laboratorium 2. Podstawy teoretyczne maszyny Turinga oraz zadania

1.1 Notacje do opisu maszyny Turinga

Określanie funkcji przejścia δ dla maszyny Turinga przeważnie podaje się przez:

1. **Diagram przejść**, będący grafem.
2. **Tabelę przejść (tablicę przejść)**, będąca tabelaryzacją funkcji δ, z której możemy odczytać zbiór stanów i alfabet wejściowy.
3. **Notację wyliczającą**, dla której wypisujemy poszczególne instrukcje.

Określanie maszyny Turinga jako siódemki ze szczegółowym opisem funkcji przejścia δ jest żmudne i mało czytelne. Istnieją dwie notacje preferowane do opisu maszyny Turinga:

1. **Diagram przejść**.
2. **Tabela przejść (tablica przejść)**.

Diagramy przejść

Diagram przejść dla maszyny Turinga jest grafem zdefiniowanym następująco:

1. Każdemu stanowi z Q odpowiada wierzchołek.
2. Niech dla jakiegoś stanu $p \in Q$ i jakiegoś symbolu wejściowego $x \in \Sigma$ funkcja $\delta(p, x) = (q, y, d)$. Wtedy diagram przejść zawiera łuk z wierzchołka p do q. Łuk jest etykietowany przez $x/y\,d$. Jeśli istnieje kilka różnych symboli wejściowych powodujących przejście z p do q, to diagram przejść może zawierać jeden łuk etykietowany listą symboli.
3. Istnieje strzałka prowadząca do stanu początkowego q_0. Strzałka ta nie wychodzi z żadnego wierzchołka. Niektórzy autorzy etykietują tę strzałkę słowem start.
4. Wierzchołki odpowiadające stanom akceptującym (czyli należące do F) oznaczone są podwójnym kółkiem. Stany nienależące do F są oznaczone pojedynczym kółkiem. Stan odrzucający jest oznaczony podwójnym kółkiem, w którym zewnętrzne kółko jest narysowane linią ciągłą, a wewnętrzne kółko linią przerywaną.

Tablice przejść dla maszyny jednotaśmowej

Tablica przejść dla jednotaśmowej maszyny Turinga to zwyczajowa tablicowa reprezentacja funkcji przejścia δ, przyjmującej dwa argumenty i zwracającej jakąś wartość. Pierwsza kolumna zawiera wszystkie stany ze zbioru Q. Nagłówki następnych kolumn zawierają wszystkie symbole taśmy. Wpis w komórce tabeli dla wiersza odpowiadającego stanowi p i kolumnie z symbolem x odpowiada wartości (q, y, d).

1.2 Konfiguracja (opis chwilowy) maszyny Turinga

1.2.1 Konfiguracja jednotaśmowej maszyny Turinga

Podczas obliczeń maszyny Turinga zmiany zachodzą w bieżącym stanie, bieżącej zawartości taśmy i bieżącym położeniu głowicy. Zmiany te możemy zawrzeć w matematycznej formie w postaci konfiguracji (opisu chwilowego).

Definicja 1.1. Konfiguracja (opis chwilowy, OC) jest to pełny opis ustalonej chwili obliczeń maszyny Turinga w notacji

$$\omega_l q \omega_p, \tag{1.1}$$

gdzie

1. ω_l jest to łańcuch symboli z lewej strony głowicy.
2. q jest to bieżący stan.
3. ω_p jest to łańcuch symboli z prawej strony głowicy od symbolu pod głowica (głowica taśmy obserwuje pierwszy od lewej symbol łańcucha ω_p).

Do łańcuchów ω_l i ω_p nie włączamy nieskończonych ciągów $\bigtriangledown$.

Zad 1.1. Niech $101011q_50110$ reprezentuje konfigurację, gdy taśma zawiera 1010110110, bieżący stan to q_5, a głowica znajduje się obecnie na trzecim 0. Wyznacz ω_l i ω_p

Mamy $\omega_l = 101011$, $\omega_p = 0110$ Rysunek przedstawia maszynę Turinga z taką konfiguracją.

1.2.2 Przestrzeń konfiguracji jednotaśmowej maszyny Turinga

Konfigurację $\omega_l q \omega_p$ jednotaśmowej maszyny Turinga będziemy oznaczać literą K.

Mamy

$$K = \omega_l q \omega_p \in \Gamma^* \times Q \times \Gamma^*, \tag{1.2}$$

czyli $\omega_l, \omega_p \in \Gamma^*$ oraz $q \in Q$.

Konfiguracja maszyny Turinga.

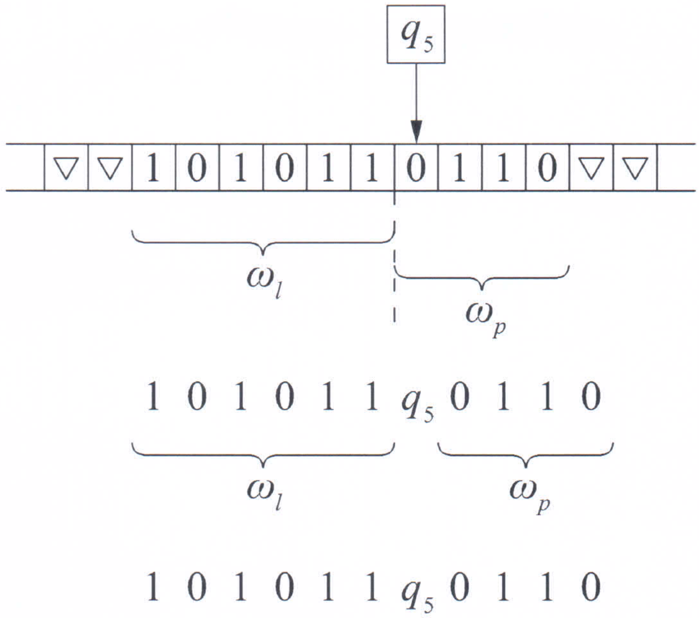

Rysunek 1.1: Konfiguracja (opis chwilowy) maszyny Turinga.

Przestrzeń konfiguracji jednotaśmowej maszyny Turinga jest zdefiniowana przez

$$C = \Gamma^* \times \mathbb{N} \times Q \tag{1.3}$$

Funkcja przejścia $\delta\colon Q \setminus \{q_f\} \times \Gamma \to Q \times \Gamma \times K$ może być przeformułowana na funkcję

$$\delta^*: C \to C. \tag{1.4}$$

operującą na przestrzeni konfiguracji.

1.3 Ruchy maszyny Turinga

Niech $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \nabla, F)$. Do zapisu **ruchów maszyny Turinga** będziemy używać symbolu $\underset{M}{\vdash}$ lub w przypadku, gdy wiadomo o jaką maszynę Turinga chodzi $\vdash$. Do wskazania zero, jednego lub więcej ruchów MT M używać będziemy $\overset{*}{\vdash}$ lub $\overset{*}{\underset{M}{\vdash}}$.

Przypuśćmy, że $\delta(p, x_i) = (q, y, \leftarrow)$, tzn. następny ruch jest ruchem w lewo. Wtedy

$$x_1x_2 \ldots x_{i-2}x_{i-1}\, p\, x_ix_{i+1} \ldots x_n \vdash x_1x_2 \ldots x_{i-2}\, q\, x_{i-1}\, y\, x_{i+1} \ldots x_n. \tag{1.5}$$

Zauważmy, jak ruch ten odzwierciedla zmianę stanu na q i fakt, że głowica taśmowa znajduje się teraz nad komórką $i-1$. Istnieją dwa ważne wyjątki:

1. Jeżeli $i = 1$, to M przesuwa się do symbolu pustego na lewo od x_1. W tym przypadku

$$p\, x_1x_2 \ldots x_n \vdash q \nabla yx_2 \ldots x_n. \tag{1.6}$$

2. Jeżeli $i = n$ i $y = \nabla$, to symbol ∇ nadpisany na x_n dołącza do nieskończonego ciągu symboli pustych na prawym końcu taśmy i nie pojawia się w następnym OC. Zatem

$$x_1x_2 \ldots x_{n-2}x_{n-1}\, p\, x_n \vdash x_1x_2 \ldots x_{n-2}\, q\, x_{n-1}. \tag{1.7}$$

Przypuśćmy, że $\delta(p, x_i) = (q, y, \rightarrow)$, tzn. następny ruch jest ruchem w prawo. Wtedy

$$x_1x_2 \ldots x_{i-1}\, p\, x_ix_{i+1} \ldots x_n \vdash x_1x_2 \ldots x_{i-1}\, y\, q\, x_{i+1} \ldots x_n. \tag{1.8}$$

W tym przypadku ruch odzwierciedla fakt, że głowica przesunęła się do komórki $i+1$. I znów mamy dwa ważne wyjątki:

1. Jeżeli $i = n$, to $(i+1)$-sza komórka zawiera symbol pusty, a komórka ta nie wchodziła w skład poprzedniego OC. Zatem zamiast tego mamy

$$x_1x_2 \ldots x_{n-1}\, p\, x_n \vdash x_1x_2 \ldots x_{n-1}\, y\, q \nabla. \tag{1.9}$$

2. Jeżeli $i = 1$ i $y = \nabla$, to symbol ∇ nadpisany na x_1 dołącza do nieskończonego ciągu symboli pustych na lewym końcu taśmy i nie pojawia się w następnym OC. Zatem

$$p\, x_1x_2 \ldots x_n \vdash qx_2 \ldots x_n. \tag{1.10}$$

1.4 Język maszyny Turinga

Niech maszyna Turinga będzie określona przez $M = (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \nabla, F)$. Język maszyny Turinga (język akceptowany przez maszynę Turinga) to

$$L(M) = \{w \in \Sigma^* \colon q_0w \overset{*}{\vdash} \alpha p \beta,\ p \in F,\ \alpha, \beta \in \Gamma^*\}. \tag{1.11}$$

1.5 Ogólne zagadnienia związane z maszyną Turinga

1.5.1 Czas działania maszyny Turinga

Czas działania deterministycznej maszyny Turinga podczas wprowadzania słowa w to liczba kroków, które ta maszyna wykonuje, aż osiągnie stan końcowy. Czas pracy jest mierzony jako funkcja $t(n)$ w odniesieniu do długości wejścia, tj

$$t(n) = \max_{w \in \Sigma^n} \{T(w)\colon T(w) \text{ to czas pracy maszyny przy wejściu } w\}. \tag{1.12}$$

1.6 Maszyna Turinga jako urządzenie obliczające funkcje na liczbach naturalnych

Konwencja nazewnicza. Jak będziemy analizować Maszynę Turinga, to **setem jedynkowy dla maszyny Turinga będziemy określać jako alfabet unarny**, a **setem dwójkowy dla maszyny Turinga będziemy określać jako alfabet binarny**.

Maszynę Turinga możemy wykorzystywać jako:

1. Urządzenie akceptujące (rozpoznające) języki.
2. Urządzenie obliczające funkcje z liczb naturalnych w liczby naturalne.

Maszyna Turinga operująca na alfabecie unarmnym

Traktując maszynę Turinga jako urządzenie obliczające funkcje na liczbach naturalnych w najprostszym przypadku wykorzystuje się podejście polegające na reprezentowaniu liczb naturalnych za pomocą zapisu unarnego, gdzie liczba całkowita $n \geqslant 0$ jest reprezentowana za pomocą łańcucha 0^n (lub 1^n). Jeżeli obliczana funkcja ma k argumentów, będących liczbami naturalnymi

$$i_1, i_2, \ldots, i_k, \tag{1.13}$$

to liczby te umieszczane są początkowo na taśmie, przedzielone jedynkami (ewentualnie zerami) w postaci łańcucha

$$0^{i_1}10^{i_2}\cdots 0^{i_k}, \tag{1.14}$$

(ewentualnie

$$1^{i_1}01^{i_2}\cdots 1^{i_k}). \tag{1.15}$$

Jeśli maszyna Turinga zatrzymuje się (w stanie akceptującym lub nie) z taśmą zawierającą 0^m (ewentualnie 1^m) dla pewnego m, to

$$f(i_1, i_2, \ldots, i_k) = m, \tag{1.16}$$

gdzie f jest funkcją o k argumentach obliczaną przez tę maszynę Turinga. Zauważmy, że jedna i ta sama maszyna Turinga może obliczać pewną funkcję jednoargumentową, jakąś inną funkcję dwuargumentową, i tak dalej. Zauważmy też, że jeśli maszyna Turinga M oblicza funkcję o k argumentach, to f nie musi mieć określonej wartości dla wszystkich różnych k-tek liczb naturalnych $i_1, i_2, \ldots, i_k$.

Maszyna Turinga operująca na alfabecie unarmnym.

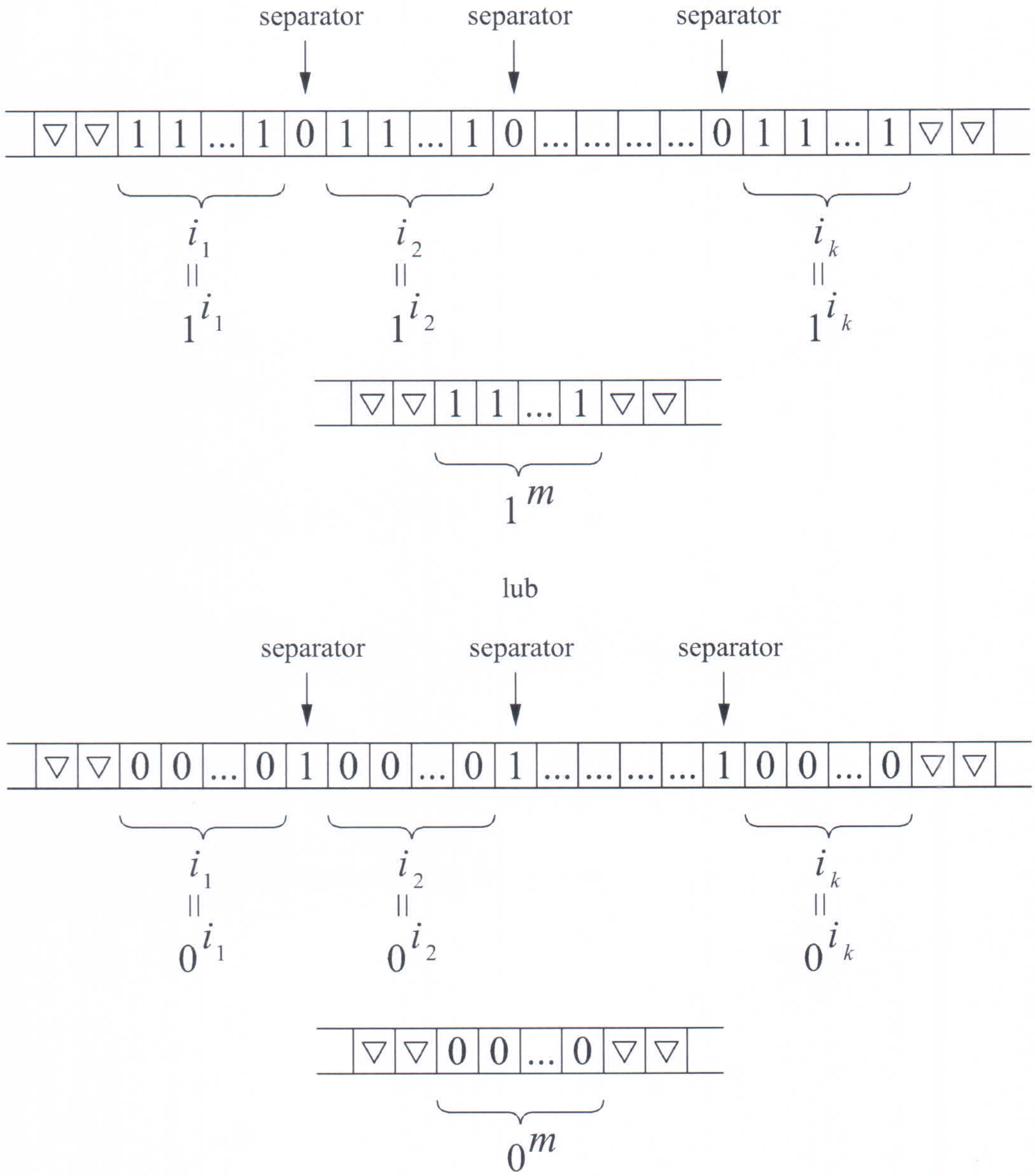

Rysunek 1.2: Maszyna Turinga operująca na alfabecie unarmnym.

Maszyna Turinga operująca na alfabecie binarnym

Mówimy, że maszyna Turinga oblicza funkcję f, jeśli po uruchomieniu z dowolną liczbą naturalną n w zapisie binarnym na taśmie zatrzyma się ona (w dowolnym sianie) z $f(n)$ w zapisie binarnym na taśmie.

1.7 Zadania z maszyny Turinga operującej na alfabecie unarmnym

1.7.1 Maszyna Turinga obliczająca poprzednik

Zad 1.2. Zaprojektuj maszynę Turinga obliczającą poprzednik w alfabecie unarnym z zerem. Wykonaj obliczenia maszyny Turinga dla $q_0 \bigtriangledown 1$ oraz $q_0 \bigtriangledown$ 11111.

Musimy skonstruować funkcję $p\colon \mathbb{N} \to \mathbb{N}$ taką, że

$$\begin{cases} p(n_{(10)} + 1_{(10)}) = n_{(10)}, & \text{jeżeli } n_{(10)} \geqslant 1_{(10)}, \\ p(n_{(10)}) = 0_{(10)}, & \text{jeżeli } n_{(10)} = 0_{(10)}. \end{cases} \tag{1.17}$$

Maszyna jest dana przez

$$\begin{aligned} M &= (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \bigtriangledown, F) = \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, q_3, q_4, q_5\}, \{1\}, \{1, \bigtriangledown\}, \delta, q_0, \bigtriangledown, \{q_5\}). \end{aligned} \tag{1.18}$$

Funkcja przejścia $\delta\colon Q \times \Gamma \to Q \times \Gamma \times \{\leftarrow, \rightarrow\}$ jest określona przez

$$\delta(q_0, \bigtriangledown) = (q_1, \bigtriangledown, \rightarrow), \tag{1.19}$$
$$\delta(q_1, 1) = (q_2, 1, \rightarrow), \tag{1.20}$$
$$\delta(q_2, 1) = (q_3, 1, \rightarrow), \tag{1.21}$$
$$\delta(q_2, \bigtriangledown) = (q_5, \bigtriangledown, \leftarrow), \tag{1.22}$$
$$\delta(q_3, 1) = (q_3, 1, \rightarrow), \tag{1.23}$$
$$\delta(q_3, \bigtriangledown) = (q_4, \bigtriangledown, \leftarrow), \tag{1.24}$$
$$\delta(q_4, 1) = (q_5, \bigtriangledown, \leftarrow). \tag{1.25}$$

Maszyna Turinga obliczająca poprzednik w alfabecie unarnym z zerem.

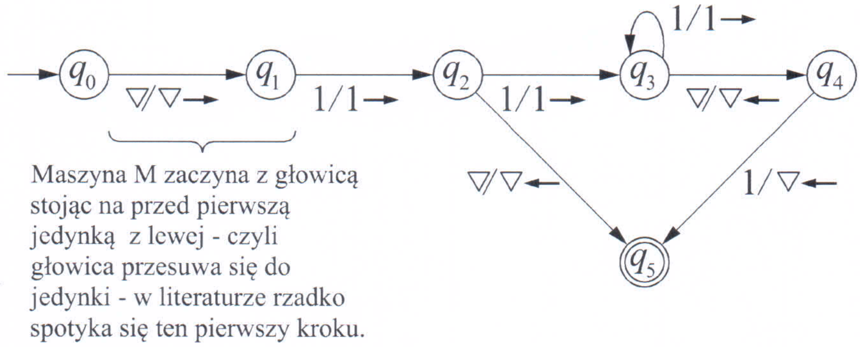

Plan

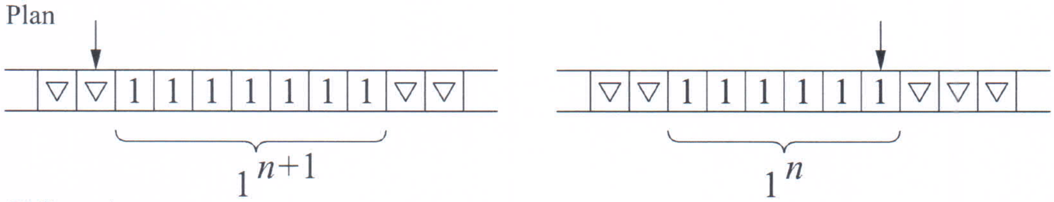

Obliczenia

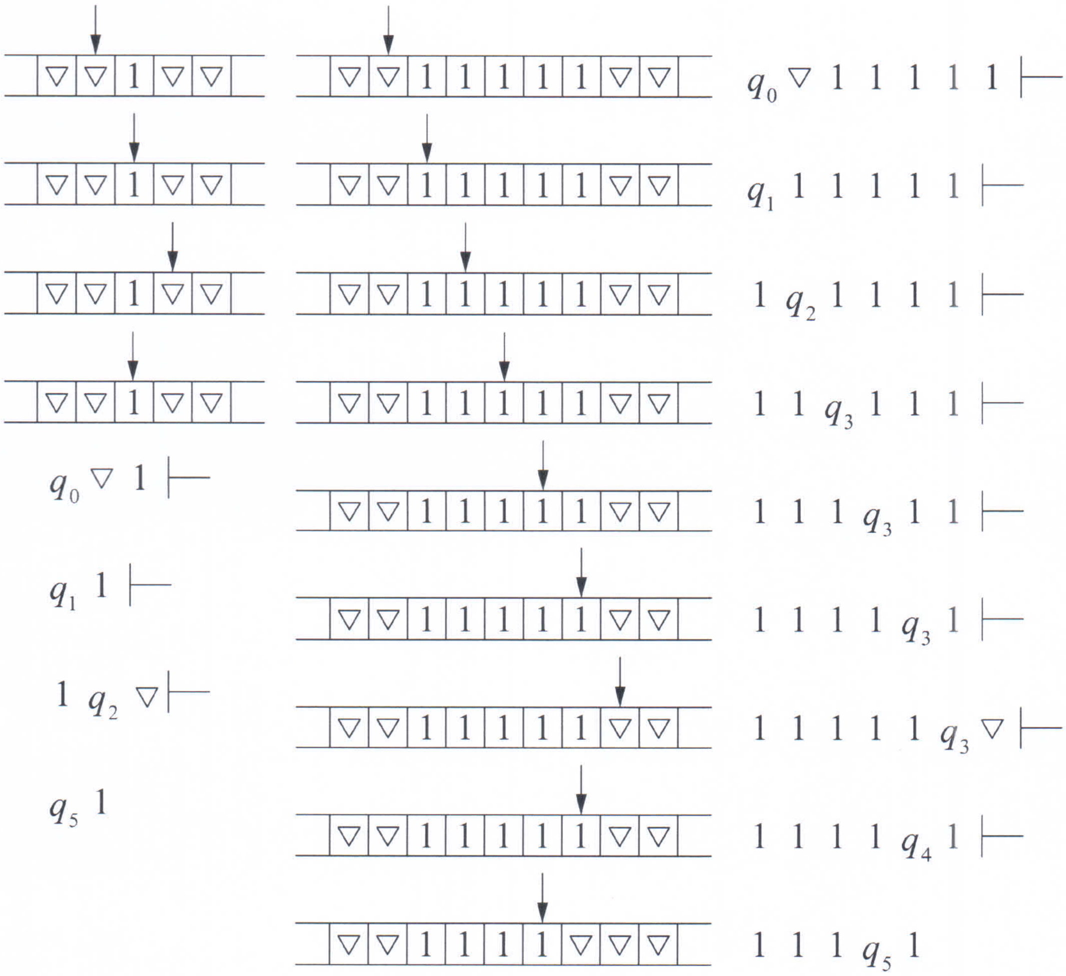

Rysunek 1.3: Maszyna Turinga obliczająca poprzednik w alfabecie unarnym.

1.7.2 Maszyna Turinga wykonująca dodawanie w alfabecie unarnym bez zera

Zad 1.3. Zaprojektuj maszynę Turinga wykonującą dodawanie w alfabecie unarnym bez zera. Wykonaj obliczenia maszyny Turinga dla $q_0 111011$.

Musimy skonstruować $d\colon \mathbb{N} \times \mathbb{N} \to \mathbb{N}$ taką, że

$$d(m_{(10)}, n_{(10)}) = m_{(10)} + n_{(10)}. \tag{1.26}$$

W zapisie jedynkowym mamy

$$d\left(1^m, 1^n\right) = 1^m + 1^n = 1^{m+n}. \tag{1.27}$$

Zapiszmy nasze obliczenia w postaci bardziej formalnej. Niech reprezentacje liczb m i n w postaci $w(m)$ i $w(n)$ znajdują się na taśmie w notacji unarnej i będą oddzielone pojedynczym 0, z głowicą do odczytu i zapisu na lewym symbolu $w(m)$. Po obliczeniu na taśmie pojawi się $w(m+n)$. Te obliczenia mają formę

$$q_0 w(m) 0 w(n) \overset{*}{\vdash} 1^{m+n-1} q_f 1, \tag{1.28}$$

gdzie q_f to stan finalny.

$$\begin{aligned} M &= (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \triangledown, F) = \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, q_3\}, \{0, 1\}, \{0, 1, \triangledown\}, \delta, q_0, \triangledown, \{q_3\}). \end{aligned} \tag{1.29}$$

Funkcja przejścia

$$\delta(q_0, 1) = (q_0, 1, \rightarrow) \tag{1.30}$$
$$\delta(q_0, 0) = (q_1, 1, \rightarrow) \tag{1.31}$$
$$\delta(q_1, 1) = (q_1, 1, \rightarrow) \tag{1.32}$$
$$\delta(q_1, \triangledown) = (q_2, \triangledown, \leftarrow) \tag{1.33}$$
$$\delta(q_2, 1) = (q_3, \triangledown, \rightarrow) \tag{1.34}$$

Tabelka przejścia to

	Symbol		
Stan	0	1	$\triangledown$
q_0	$(q_1, 1, \rightarrow)$	$(q_0, 1, \rightarrow)$	–
q_1	–	$(q_1, 1, \rightarrow)$	$(q_2, \triangledown, \leftarrow)$
q_2	–	$(q_3, \triangledown, \rightarrow)$	–
q_3	–	–	–

Tabela 1.1: Tabela dla funkcji przejścia maszyny Turinga wykonującej dodawanie.

Przykładowe obliczenie maszyny M dla wejścia 111011 ma postać

$$q_0111011 \vdash 1q_011011 \vdash 11q_01011 \vdash 111q_0011 \vdash \\ 1111q_111 \vdash 11111q_11 \vdash 111111q_1\triangledown \vdash 11111q_21 \vdash 1111q_31. \tag{1.35}$$

Maszyna Turinga wykonująca dodawanie dwóch liczb w alfabecie unarnym bez zera.

początkowy łańcuch na taśmie $1^m \, 0 \, 1^n$

końcowy łańcuch na taśmie 1^{m+n}

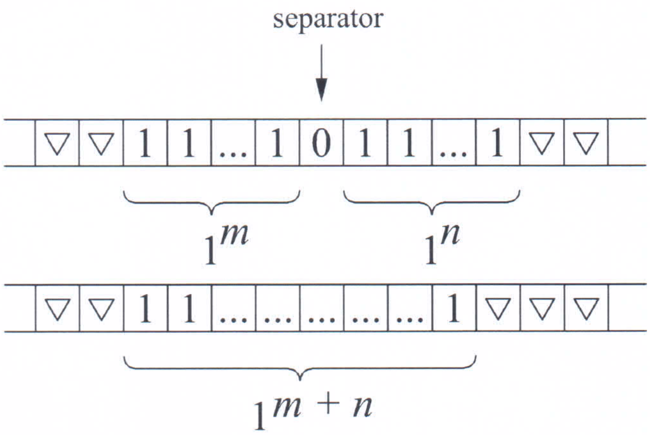

Maszyna M zaczyna pracę z głowicą stojąc na pierwszej jedynce z lewej.

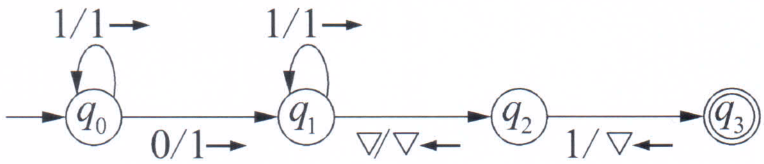

	Symbol		
Stan	0	1	▽
q_0	$(q_1, 1, \rightarrow)$	$(q_0, 1, \rightarrow)$	
q_1		$(q_1, 1, \rightarrow)$	$(q_2, \triangledown, \leftarrow)$
q_2		$(q_3, \triangledown, \leftarrow)$	
q_3			

Rysunek 1.4: Maszyna Turinga wykonująca dodawanie w alfabecie unarnym bez zera.

Maszyna Turinga wykonująca dodawanie dwóch liczb w alfabecie unarnym bez zera.

Obliczenia

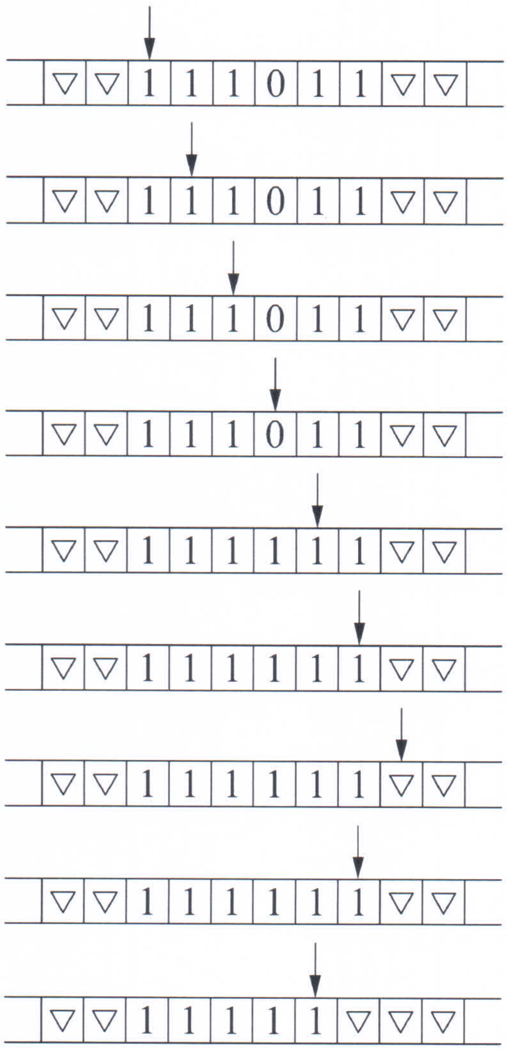

$q_0\ 1\ 1\ 1\ 0\ 1\ 1 \vdash$

$1\ q_0\ 1\ 1\ 0\ 1\ 1 \vdash$

$1\ 1\ q_0\ 1\ 0\ 1\ 1 \vdash$

$1\ 1\ 1\ q_0\ 0\ 1\ 1 \vdash$

$1\ 1\ 1\ 1\ q_1\ 1\ 1 \vdash$

$1\ 1\ 1\ 1\ 1\ q_1\ 1 \vdash$

$1\ 1\ 1\ 1\ 1\ 1\ q_1\ \triangledown \vdash$

$1\ 1\ 1\ 1\ 1\ q_2\ 1 \vdash$

$1\ 1\ 1\ 1\ q_3\ 1$

Rysunek 1.5: Obliczenia maszyny Turinga wykonującej dodawanie w alfabecie unarnym bez zera.

1.8 Maszyny Turinga porównujące liczby na alfabecie unarnym

Zad 1.4. Zaprojektuj maszynę Turinga porównującą liczby m i n w alfabecie unarnym. Wykonaj obliczenia maszyny Turinga dla dowolnie wybranego wejścia.

Na taśmie umieszczamy liczby m i n. Reprezentacją liczb m i n są $w(m)$ i $w(n)$ w notacji unarnej i są oddzielone pojedynczym 0, z głowicą do odczytu i zapisu na lewym symbolu $w(m)$.

Rozwiązanie.

Dla przypadku $m < n$ obliczenia przebiegają według

$$q_0 w(m) 0 w(n) \overset{*}{\vdash} X^m 0 X^m 1 q_f 1^{n-m-1}, \tag{1.36}$$

gdzie q_f to stan finalny.

Dla przypadków $m > n$ i $m = n$ obliczenia mają podobny charakter.

Maszyny to

$$\begin{aligned} M_{m<n} &= (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \bigtriangledown, F) = \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, , q_3, , q_4, q_5, q_6\}, \{0, 1, X\}, \{0, 1, X, \bigtriangledown\}, \delta, q_0, \bigtriangledown, \{q_6\}). \end{aligned} \tag{1.37}$$

$$\begin{aligned} M_{m=n} &= (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \bigtriangledown, F) = \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, , q_3, , q_4, q_5, q_6\}, \{0, 1, X\}, \{0, 1, X, \bigtriangledown\}, \delta, q_0, \bigtriangledown, \{q_6\}). \end{aligned} \tag{1.38}$$

$$\begin{aligned} M_{m>n} &= (Q, \Sigma, \Gamma, \delta, q_0, \bigtriangledown, F) = \\ &= (\{q_0, q_1, q_2, , q_3, , q_4, q_5\}, \{0, 1, X\}, \{0, 1, X, \bigtriangledown\}, \delta, q_0, \bigtriangledown, \{q_5\}). \end{aligned} \tag{1.39}$$

Maszyna Turinga porównująca liczby.

a) Maszyna Turinga porównująca liczby dla $m < n$.

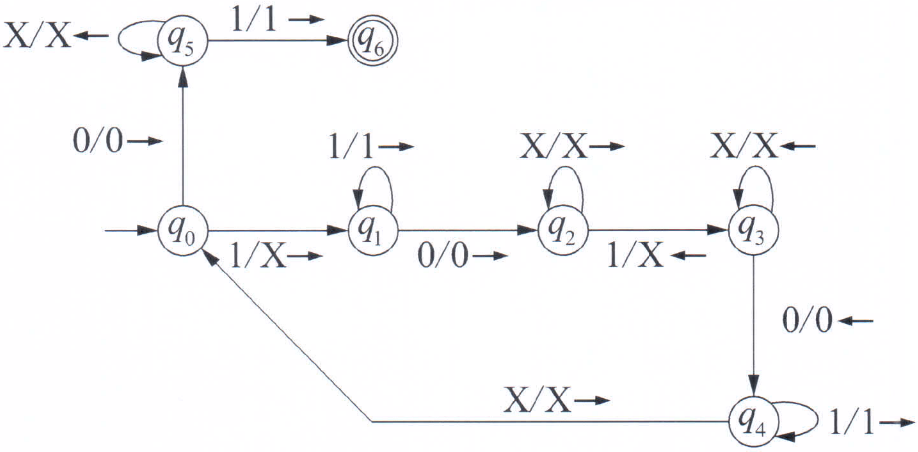

b) Maszyna Turinga porównująca liczby dla $m = n$.

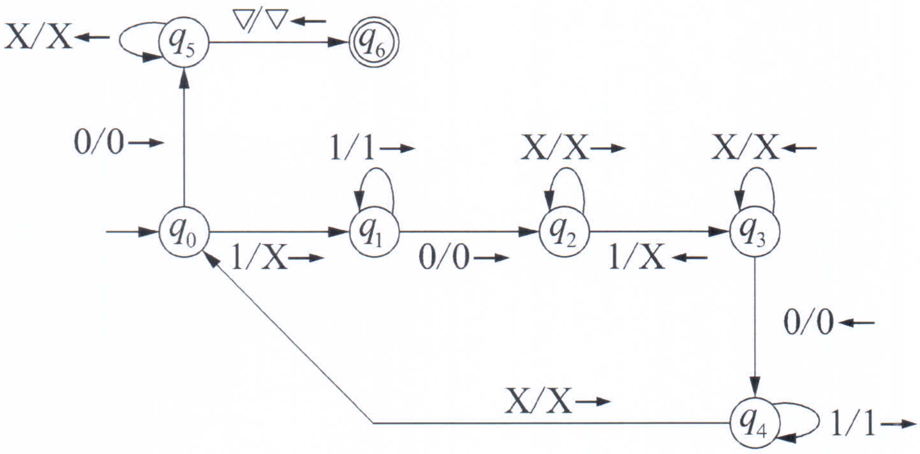

c) Maszyna Turinga porównująca liczby dla $m > n$.

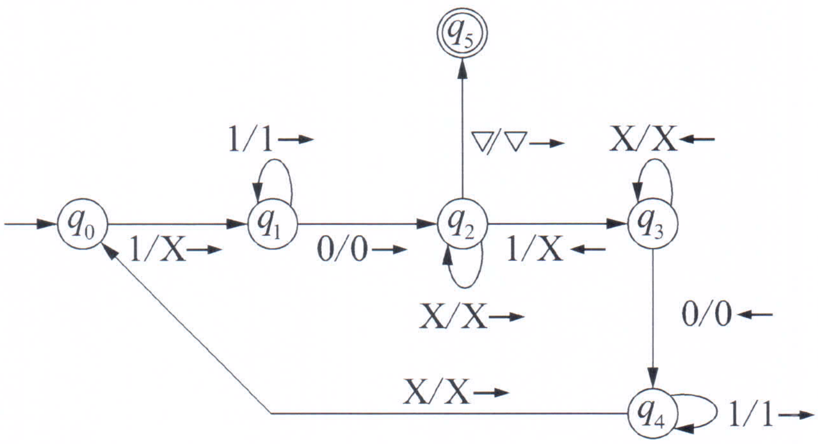

Rysunek 1.6: Maszyny Turinga porównująca liczby.

Plan do projektu.

MT porównująca liczby dla $m < n$.

$\triangledown$	$\triangledown$	1	0	1	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$

• • •

$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$

MT porównująca liczby dla $m = n$.

$\triangledown$	$\triangledown$	1	1	0	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$

• • •

$\triangledown$	$\triangledown$	X	X	0	X	X	$\triangledown$	$\triangledown$

MT porównująca liczby dla $m > n$.

$\triangledown$	$\triangledown$	1	1	1	0	1	$\triangledown$	$\triangledown$

• • •

$\triangledown$	$\triangledown$	X	X	X	0	X	$\triangledown$	$\triangledown$

Obliczenia maszyny Turinga porównującej liczby dla $m < n$.

$\triangledown$	$\triangledown$	1	0	1	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$q_0\ 1\ 0\ 1\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	1	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ q_1\ 0\ 1\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	1	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ 0\ q_2\ 1\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ q_3\ 0\ X\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$q_4\ X\ 0\ X\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ q_0\ 0\ X\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ 0\ q_5\ X\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ 0\ X\ q_5\ 1\ 1 \vdash$
$\triangledown$	$\triangledown$	X	0	X	1	1	$\triangledown$	$\triangledown$	$X\ 0\ X\ 1\ q_6\ 1$

Rysunek 1.7: Obliczenia maszyn Turinga porównujących liczby.

1.9 Maszyna Turinga operująca na systemie binarnym

1.9.1 Dodawanie i odejmowanie pisemne w systemie binarnym

Zad 1.5. Obliczmy pisemnie sumę $10111 + 11$.
Rozwiązanie. Mamy

$$\begin{array}{r} 10111 \\ + \quad 11 \\ \hline 11010 \end{array} \tag{1.40}$$

Zad 1.6. Obliczmy pisemnie różnicę $101001 - 111$.
Rozwiązanie. Mamy

$$\begin{array}{r} 101001 \\ - \quad 111 \\ \hline 100010 \end{array} \tag{1.41}$$

Zad 1.7. Zamień liczbę $1010_{(2)}$ w systemie dwójkowym na liczbę w systemie dziesiętnym.
Rozwiązanie. Mamy

$$1010_{(2)} = 0 \cdot 2^0 + 1 \cdot 2^1 + 0 \cdot 2^2 + 1 \cdot 2^3 = 2 + 8 = 10_{(10)}. \tag{1.42}$$